

Araştırma Makalesi/Research Article

Türkiye’de Tarımsal Destekleme Uygulamalarının Değerlendirilmesi

Arif Semerci

Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, 17100, Çanakkale
Sorumlu yazar: arifsemerci69@gmail.com

Geliş Tarihi: 24.04.2018

Kabul Tarihi: 22.11.2018

Öz

Tarımsal üretimin desteklenmesi dünyada güncelliğini koruyan önemli konulardan biridir. Tarım sektörü, tarımın kendine özgü koşullarından dolayı ülkelerin gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak farklı transfer miktarlarıyla desteklenmektedir. Türkiye’de tarımın desteklenmesi dünyada gündemindeki gelişmelere paralel olarak üretimden bağımsız hale getirilmeye çalışılmaktadır. 2012 yılında tarımsal desteklemenin bir göstergesi olarak kullanılan ÜDT/PSE değerleri OECD genelinde %18,6, ABD’de %7, AB’de %19,4 ve Türkiye’de %22 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye’de 2017 yılı bütçesinin sadece %1,99’u tarımsal desteklere ayırırken bu oran 2013 yılında AB bütçesinin %42’sini oluşturmaktadır. ABD’de ise tarımsal desteklere ayrılan miktar 100 milyar ABD\$’ın üzerinde olmuştur. Türkiye’de 2017 yılında tarımsal desteklere ayrılan miktar 3,5 milyar ABD\$’dır. Oysaki 2006 yılında kabul edilen Tarım Kanunu’na göre tarımsal destekler için en az 8,5 milyar ABD\$ ayrılması gerekirdi. Türkiye’de gıda arzının ve kalitesinin güvence altına alınması, üretici refahında artış sağlanması ve tüketicinin uygun fiyatla gıda temin edebilmesi için uygulanan tarımsal destekleme politikalarının; uzun vadeli, planlamaya dayalı, Dünya Ticaret Örgütü kurallarına uygun ve AB Ortak Tarım Politikası’na uyumlu olması kaçınılmazdır. Bu bağlamda tarımsal destekleme uygulamalarına yeterli bütçenin ayrılması ve tarımsal destek birim fiyatlarının, piyasa fiyatlarını ve üretim düzeyini etkilemeden, daha gerçekçi bir şekilde belirlenmesi tarım sektörünün diğer ülkelerle rekabete açık bir yapıya kavuşmasında önemli bir rol oynayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tarım, destekleme, politika, Türkiye

Evaluation of Agricultural Support Implementations in Turkey

Abstract

Agricultural subsidy is one of the important and relevant issues in the world. Due to distinctive circumstances, agriculture sector is subsidised in the world that is based on the development level of the countries. Turkey has been attempting to subsidise the agriculture independently from production because of the developments in the world. As an indicator of agricultural subsidy, PSE value was 18,6% throughout OECD, it was 7% in US, it was 19,4% in EU and it was 22% in Turkey by 2012. In 2017, while the share of agricultural subsidies was only 1,99% in Turkey’s budget, this rate was 42% in EU by 2013. The budget that was shared as agricultural subsidy in US was over 100 billion USD. By 2017, the value of agricultural subsidy was 3,5 billion USD in Turkey, this value was supposed to be around at least 8,5 billion USD based on the agricultural law that was taken by 2006. In order to guarantee food supply and quality, to increase producers’ welfare, and to provide reasonably priced products for consumers, it is necessary that is planning the agricultural subsidy policies for long term, and being based on World Trade Organisation rules and EU Common Agriculture Policy. Thus, it is important to spare enough budget for agriculture subsidies, and also it is important to determine unit prices of agricultural subsidies realistically without effecting market prices and production level to provide competition ability with other countries.

Keywords: Agriculture, subsidy, policy, Turkey.

Giriş

Tarım sektörünün desteklenmesine yönelik politikalar tüm dünyada liberalleşme eğilimine rağmen etkinliğini sürdürmektedir. Özellikle gelişmiş birçok ülkede tarım halen en çok kullanan sektör olarak varlığına devam etmektedir (Civan, 2010). Tarım, sahip olduğu dezavantajlı özellikler dolayısıyla gelişmiş ülkeler başta olmak üzere tüm ülkelerde destekleyici politikalarla korunan sektörlerin başında gelmektedir. Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de, uygulanan tarım politikalarının; üretici gelir ve refah seviyesini artırma, fiyat istikrarı sağlama, ucuz gıda temini ile tüketici refahını artırma, kendi kendine yeterlilik sağlama, kırsal kalkınma ve döviz tasarrufu sağlama gibi çeşitli amaçları vardır (Tan ve ark., 2015). Dünya genelinde tarımsal üretimin desteklenmesine yönelik çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Burada özellikle çeşitli ülkelerde son yıllarda yapılan çalışmalara ait bilgilere yer verilmiştir. Dorward ve Morrison (2015) yapmış oldukları çalışmada

tarımsal desteklerin gıda güvenliği ve yoksulluğun azaltılması üzerine etkilerini araştırmıştır. Josling (2015) çalışmasında tarımsal desteklerle ilgili değişiklikleri incelemiş, iyi ve kötü anlamda etkisi olan destekler üzerinde durmuş; sürdürülebilir kalkınma, tüketicilerin ve biyoyakıtların desteklenmesi konularında açıklık getirmiştir. Tedesco ve ark. (2015) OECD'ye üye düşük gelire sahip ülkelerde tarımsal destekler ve yoksulluk oranları üzerinde durmuştur. Drabenstott (2015) yapmış olduğu incelemede tarımsal destek ödemelerinin kırsal ekonomik büyümeyi teşvik edip etmeyeceği sorusuna yanıt aramıştır.

Bu çalışmada; dünyada uygulanan tarımsal destekler özellikle rakamsal büyüklükleri ile ele alınmaya çalışılmıştır. Çalışmada, Türkiye'de 2017 yılında uygulanan tarımsal destekleme sisteminin konu bazında rakamsal büyüklükleriyle birlikte bir özeti yapılmıştır. Ülkede 2006 yılında kabul edilen Tarım Kanunu'nda yer alan ve zorunlu olarak tarımsal desteklemeye ayrılması gereken pay ile gerçekleşen paylar arasındaki farklılıklar (üretici kaybı) yorumlanmaya çalışılmıştır.

Materyal ve Yöntem

Materyal

Çalışmanın ana materyalini Türkiye'de ilgili bakanlık birimlerinden alınan resmi veriler ile OECD, AB, ABD'ye ait veriler oluşturmuştur. Bu çalışmada Türkiye'ye ait temel istatistiklerde Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (GTHB) verilerinden yararlanılmıştır. Toplam Destek Tahmini (TDT/TSE) ve Üretici Destek Tahmini'ne (ÜDT/PSE) ilişkin veriler ise Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) kayıtlarından elde edilmiştir.

Yöntem

Çalışmada Türkiye'de uygulanmakta olan tarımsal destekler ve ülke bütçesi verileri ABD\$ bazında verilmiştir. Ülke para biriminin (TL) ABD\$'ye çevrilmesinde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) arşivinden yararlanılmıştır (Anonim, 2017). Çalışmada, Türkiye'de üreticilere verilen toplam tarımsal destek miktarı ve işletme başına düşen tarımsal destek tutarı bazı ülkelerle karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Türkiye'de tarımsal destek ödemelerinin hesaplanmasında aritmetik ortalama yöntemi kullanılmıştır. Hesaplama belirlenen yıllardaki toplam destek ödemeleri Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS)'ne kayıtlı işletme sayısına bölünerek hesaplanmıştır. Çalışmada tarım alanına (ha) düşen destek miktarı, toplam destekler içinde hayvancılığa ayrılan miktarın tam olarak bilinmemesi ve hayvancılık işletme sayılarının tam olarak ayrımının yapılmamış olması, bu sebeple de verilerin yanlış yorumlara neden olmaması nedeniyle değerlendirme dışı tutulmuştur.

Çalışmada özellikle Türkiye ile dünya tarımsal ürünler ve gıda ticaretinde önemli bir yere sahip olan ABD, AB ülkeleri ve bazı OECD ülkelerine ait tarımsal destekleme ödemelerine ilişkin bilgiler verilmiş, Türkiye ile gelişmiş ülkeler arasında tarımsal desteklemeye ayrılan bütçe farklılıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Tarımsal Desteklerin Ölçülmesinde Kullanılan Kriterler

OECD kriterlerine göre hesaplanan PSE, tarımı destekleyen politika önlemlerinden kaynaklanan, tüketici ve vergi mükelleflerinden tarımsal üreticilere yapılan ödemeleri temsil etmektedir. Dolayısıyla PSE, bütün tarımsal gelirler içinde tarımsal desteklerinin payını açıklamaktadır. Bu nedenle önemli bir kriterdir. Bir OECD destek hesaplama şekli olan PSE, tarımsal desteklerin toplam tarım gelirine bölünmesiyle elde edilmektedir. OECD verilerine göre, 1986-88 ve 2007-09 dönemleri arasında OECD ülkeleri içinde üretici desteğinin arttığı tek ülke Türkiye olmuştur. Türkiye'de, 1986-88 döneminden 2007-09 dönemine PSE %20'den %34'e yükselmiştir. Bu oran OECD ortalamasının (%22) bir hayli üzerindedir.

2012 yılı verilerine göre PSE OECD ülkeleri genelinde %18,6, ABD'de %7, AB'de %19,4 Türkiye'de ise %22 olmuştur (OECD, 2015). 2012-2014 döneminde Türkiye'nin PSE değeri 1986-1988 dönemine paralellik göstermiş ve %21 düzeyinde gerçekleşmiştir. Belirtilen dönemde OECD ülkelerinde bu oran %18 olarak gerçekleşmiştir (Acar ve Aytüre, 2016).

Tarımsal Desteklere Ayrılan Paylar

OECD verilerine göre küresel ölçekte oluşturulan tarımsal katma değer yaklaşık %88'ini oluşturan 49 ülkenin 2012-14 yılları arasında tarım üreticilerine yapılan yıllık ortalama transfer tutarı (PSE) 601 milyar ABD\$ olup, genel hizmetler anlamında tarıma ilave olarak 135 milyar ABD\$

aktarılmıştır (OECD, 2015). GTHB verilerine göre, OECD ülkelerinde tarımsal desteklerin Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) içinde payı 2011-2013 yılları arasında %0,8 olarak gerçekleşirken, bu oranlar Türkiye için sırasıyla 2011 yılında %2,3, 2012 yılında %1,9 ve 2013 yılında %2,0 olmuştur (Anonim, 2015).

2015 yılında Türkiye’de devlet bütçesinin yaklaşık olarak %2’si tarımsal desteklere ayrılmıştır. Bununla birlikte, OECD ülkelerine oranla GSMH içindeki payı yüksek olmakla birlikte, Türkiye’de tarıma verilen destek minimum düzeyde tutulurken, bu miktarın 4 katından fazlası yerli ve yabancı bankalar tarafından tarımsal kredi olarak çiftçiye verilmiştir (İnan, 2016). Ortak Tarım Politikası (OTP) kapsamında yapılan harcamalar AB bütçesinden karşılanmaktadır. 2013 yılında AB bütçesinin (167 milyar ABD\$) %42’sini tarımsal desteklere ayırmıştır (Anonim, 2016).

Tarımsal destekler bağlamında 2014 yılında Türkiye’de çiftçilere 2,4 milyar ABD\$ destek verirken, AB 50-60 milyar ABD\$ arasında, ABD ise 100 milyar ABD\$’nın üzerinde destek vermiştir (İnan, 2016). ABD’de tarımsal üretime yönelik farklı bir finansman politikası bulunmamakla birlikte, GSMH’sının, %1 ila %1,5’i tarımsal üretimin desteklenmesine ayrılmaktadır (Gaytancıoğlu, 2009).

İşletme Başına Verilen Destekler

Yapılan bir çalışmada 2007 yılı verilerine göre Türkiye’de işletme başına ortalama tarımsal destek miktarı 1723 ABD\$, AB-25’te ise 7434 ABD\$ olarak saptanmıştır. Aynı yıl Türkiye’de hektar başına verilen destek miktarı 272 ABD\$ iken, AB-25’te ABD\$ olarak tespit edilmiştir (Arısoy ve Gül, 2011). Bu değerler AB ülkelerine oranla Türkiye’de tarımsal üretime verilen destekleme miktarındaki düşüklüğü somut bir şekilde ortaya koymaktadır. 2017 yılında Türkiye’de tarımsal desteklemeler ve işletme başına tarımsal destek miktarı Çizelge 1’de verilmiştir. GTHB verileri incelendiğinde, 2017 yılında Türkiye’de Tarımsal Gayri Safi Hasıla (TGSH) değerinin yaklaşık 52,1 milyar ABD\$, işletme başına tarımsal gelirin yaklaşık 25.000 ABD\$ ve tarımsal destek değerinin ise 1.660 ABD\$ düzeyinde olduğu anlaşılmaktadır.

Çizelge 1. Türkiye’de Tarımsal Destekler

Yıl	Çiftçi Sayısı (Adet)	Alan (ha)	Tarımsal GSH (000 ABD\$)	Tarımsal Destekler (000 ABD\$)	İşletme Başına TGSH (ABD\$)	İşletme Başına Tarımsal Destek Miktarı (ABD\$)
		14.870				
2017	2.132.491	.208	52.111.042	3.535.957	24.437	1.658

Kaynak: Anonim, 2018a. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. 2017 Yılı Faaliyet Raporu.

Türkiye’de tüm tarımsal destekler Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) üzerinden verilmektedir. Sisteme kayıtlı çiftçi sayısı ve yapılan tarımsal destek ödemeleri dikkate alındığında 2017 yılında çiftçi başına destek miktarının AB’de işletme başına düşen destek miktarından oldukça düşük olduğu anlaşılmaktadır.

İç Destek Uygulamalarının Türkiye’ye Etkisi

Dünya Ticaret Örgütü (WTO) tarafından tarım ürünlerinin ticaretinde ve üretimin desteklenmesine ilişkin olarak ortaya koyduğu ana kurallar 5 madde halinde ilan edilmiştir. Bunlar kısaca; pazara giriş ilkesi, ihracat sübvansiyonları, iç destekler, uyum hükmü ve sağlık önlemleridir (Özalp ve Ören, 2016). Bu çalışmada tarımsal üretime verilen iç destekler dikkate alınmıştır.

Doha Müzakereleri sonucunda 6 Aralık 2008 tarihinde yayınlanan belge ile Uruguay Turu sonunda belirlenen halihazırdaki taahhütler üzerinden, üye devletler tarafından iç desteklerde önemli miktarlarda indirimler yapılması öngörülmüştür. Türkiye, 2000’li yılların başından bu yana tarımsal destekleme uygulamalarında WTO’nun üretimin desteklenmesine yönelik iç desteklerle ilgili kurallarına uyum sağlamaya özen göstermektedir.

Türkiye’de Tarımsal Destekleme Uygulamaları

Tarımsal Destekleme Uygulamasının Hukuki Çerçevesi

Türkiye’de ilk defa 18.04.2006 tarihinde 5488 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak kabul edilen Tarım Kanunu tarımsal destekleme politikalarının da temelini oluşturmaktadır. İlgili kanunda bütçeden ayrılacak kaynak miktarının GSMH’nin %1’inden az olamaması ibaresi yer almaktadır. Türkiye’de tarımsal destekleme uygulamaları kapsamında; Alan Bazlı Destekler, Fark Ödemeleri, Hayvancılık Desteklemeleri toplam desteklemelerin yaklaşık %80’lik kısmını oluşturmaktadır

(Anonim, 2018a). Tarımsal destekler kapsamında yer alan Fark Ödemelerine ilişkin uygulamalar Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) üzerinden, 2010 yılından itibaren “Türkiye Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli” kapsamında oluşturulan 30 havza özelinde yapılmaktadır.

Türkiye’de Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli (TTHÜDM), 2010 yılında yürürlüğe girmiş olup, üreticilerin bu modelden yararlanabilmenin ön koşulu, üretimin belirlenen havzalarda gerçekleştirilmesi ve üreticinin Çiftçi Kayıt Sistemine (ÇKS) kayıtlı olmasıdır (Karaman ve Yavuz, 2012).

Fark Ödeme (Prim Sistemi) Sistemi

Fark ödeme sistemi, tarımsal ürünlerin üretim maliyetleri piyasa fiyatının üzerinde olduğu durumlarda uygulanan ve tüketicilerin tarımsal ürünler için ödediği fiyatları etkilemeden, ürün fiyatlarını ve üretici gelirlerini adil bir seviyeye getirmek için kullanılan bir araç olarak tanımlanmaktadır (Çakmak ve ark., 1998).

Türkiye’de uygulanmakta olan prim sistemi ilk kez 1993 yılında pamukta uygulanmış ve daha sonra vazgeçilmiştir. 1998 yılında yeniden pamuk, ayçiçeği, soya, kanola ve zeytin gibi ürünlerde uygulanmaya başlanmış ve 2017 yılında bu yöntem 17 üründe uygulanmıştır (Resmi Gazete, 2018).

Tarımsal Destekleme Uygulamaları

GTHB tarafından 2017 yılında Çiftçi Kayıt Sistemi’ne (ÇKS) bağlı olarak üreticilere yapılan tarımsal destekleme ödemeleri Çizelge 2’de verilmiştir.

Çizelge 2. Türkiye’de Uygulanan Tarımsal Destekler ve Konu Bazında Dağılımları (2017)

Tarımsal Desteklemeler	Desteklemeler Miktarı (ABD\$)	Payı (%)
Alan Bazlı Destekler	739.263.432	21,04
Fark Ödemesi Destekleri	1.076.739.857	30,64
Hayvancılık Destekleri	1.054.913.925	30,02
Tarımsal Sigorta Destekleri	233.968.750	6,66
Telafi Edici Ödemeler Kapsamındaki Destekler	54.197.368	1,54
Diğer Tarımsal Destekler	137.031.524	3,90
Kırsal Kalkınmaya Yönelik Destekler	217.624.452	6,18
Kırsal Kalkınma IPARD Destekleri	22.204	0,01
TOPLAM	3.513.761.513	100,00

Kaynak: Anonim, 2018. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. 2017 Yılı Faaliyet Raporu.

Türkiye’de 2017 yılında tarımsal üretimin desteklenmesi kapsamında yaklaşık 3,5 milyar ABD\$ ödeme yapılmıştır. Tarımsal destek ödemelerinin en önemli kısmını yaklaşık %30,64’lük pay ile fark ödemesi destekleri oluştururken ikinci sırayı %30,02 ile hayvancılık destekleri oluşturmaktadır. Ülkenin tarımsal gayri safi hasıla (TGSH) değerinde hayvansal üretimin payı bitkisel üretime göre oldukça düşüktür. Bu nedenle son yıllarda devlet desteklerinde hayvancılık desteklerine özel önem verilmektedir. Alan Bazlı Destekler ise %21,04’lük pay ile üçüncü sırada yer almaktadır. Genel olarak yapılan bu üç desteklemenin toplama oranı yaklaşık %81,7’dir. 2017 yılında Türkiye’nin GSYİH’nın %1’i (Tarım Kanunu’nda belirtilen kanuni zorunluluk karşılığı), ödenen tarımsal destekler ve toplam tarımsal destek miktarının ülke GSYH içindeki payları Çizelge 3’te verilmiştir.

Çizelge 3. Türkiye’de Tarıma Ayrılan Destekler (000 ABD\$) ve GSYH’daki payları (%)

Yıl	GSYİH (000 ABD\$)	GSYİH’nın % 1’i (000 ABD\$)	Ödenen tarımsal destek miktarı (000 ABD\$)	Ödenen tarımsal desteğin GSYİH’daki payı (%)	Tarım Kanunu Gereği Çiftçiye Ödenmesi Gereken Fark (000 ABD\$)
2017	851.045.949	8.510.459	3.513.762	0,41	4.996.697

Kaynak: Anonim, 2017. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. 2017 Yılı Faaliyet Raporu.

Türkiye’de 2017 yılında ödenen tarımsal destekler ile GSYİH’nın %1’i arasındaki fark yaklaşık 5 milyar ABD\$’dır. Diğer bir ifade ile 5488 Sayılı Tarım Kanunu’nda belirtilen oranı yarısının da (%0,41) tarımsal destek olarak çiftçilere ödeme yapılmıştır. Tarım Kanunu’nda belirtildiği üzere desteğin oranının milli gelirin %1’i olması halinde, yaklaşık olarak 5 milyar ABD\$ daha çiftçiye

ödeme yapılması, özellikle mazot ve gübre desteği olarak çiftçiye verilmesi, tarımsal üretimde maliyeti önemli derecede azaltacaktır. Türkiye, dünya genelinde olduğu gibi tarımsal üretimi farklı yöntemlerle destekleyen, gelişmekte olan ülkelerden biridir. 2006 yılında kabul edilen Tarım Kanunu'na göre, devlet GSYİH değerinin %1'ini tarımsal üretimin desteklenmesine ayırmak durumundadır. Ancak aradan geçen 10 yıllık dönemde kanunda belirtilen oranın yaklaşık yarısı tarımsal üretimin desteklenmesine ayrılmıştır. 2017 yılında Türkiye'de GSYİH değerinin %0,41'i tarımın desteklenmesine ayrılmıştır ve bu oran son yılların en düşük seviyesine inmiştir. İşletme bazında Türkiye'de yapılan destek miktarı AB ortalamasının oldukça altında kalmıştır. Bu değerler Türkiye'nin tarım sektörüne verdiği desteklerin, WTO iç destek kurallarına ve AB Ortak Tarım Politikasına (CAP) uygun olmak kaydıyla, daha yüksek düzeyde tutulması gerektiği ortaya koymaktadır.

Türkiye'de son yıllarda ülke tarımının desteklenmesinde kullanılan araçlar; ticareti saptırıcı ve iç fiyatları dünya fiyatlarından uzaklaştırıcı yönde olmayan, daha ziyade çiftçinin gelir kayıplarını telafi etmeye ve verimliliği teşvik etmeye yönelik olarak tespit edilmektedir. 2000'li yılların başlangıcından bu yana dünya genelinde tarımsal desteklerde genel eğilim; destekleme uygulamalarının üretimden bağımsızlaştırılarak, çiftçileri daha şeffaf fiyatlama politikaları ile rekabetçi dünyaya hazırlamak yönündedir. Böylece üretimden bağımsız destekleme uygulaması sayesinde üretici piyasadaki gelecek fiyat sinyalleri doğrultusunda üretim yapmaya teşvik edilebilmektedir. Uygulamanın diğer bir faydalı yönü ise tarımsal üretimin desteklenmesinin devlet bütçesi üzerindeki yükünün de önceden öngörülebilir olmasıdır.

Türkiye, WTO'nun kurucu üyeleri arasında yer almaktadır. Türkiye'nin WTO kurallarına uyum sağlayabilmesi için uygulayacağı akılcı politikalarla, konulan kuralları kendi lehine çevirmesi gerekmektedir. Bu amaçla, yurtiçinde üretilen ürünün tamamı üreticilerden alındıktan sonra, hammadde özelliği taşıyan ürünlerde gümrük vergilerinin aşağıya çekilerek söz konusu ürünü işleyen sanayinin dış ülkelerle rekabet etmesini sağlamalıdır.

Sonuç ve Öneriler

Sürekli gelişim ve değişim gösteren dünya ekonomisinde Türkiye'nin daha sağlam bir yer edinebilmesi için Türkiye'nin tarımsal üretimin desteklenmesine yönelik uygulamalarda kısa ve orta vadeli, geçici ve maliyeti yüksek politikalar uygulamaktan vazgeçmelidir. Bunu yerine, daha uzun döneme yayılan, dünya ile entegre olabilecek, verimlilikte ve maliyet konusunda diğer ülkelerle rekabet edebilecek tarımsal destekleme politikalarına ağırlık vermelidir. Bu politikaların temelini ise; gıda talebinin yurtiçi üretiminden sağlamaya yönelik, nitelikli, tutarlı politikalar oluşturmalıdır. Bu bağlamda halen uygulanmakta olan veya gelecekte uygulanması planlanan tarımsal üretimi destekleme politikalarının 2006 yılında kabul edilen Tarım Kanunu'na uygun, Dünya Ticaret Örgütü kurallarına ve Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasına uyumlu olacak bir şekilde oluşturulması kaçınılmazdır.

Kaynaklar

- Acar, M., Aytüre, S., 2016. Dünyada ve Türkiye'de Tarım ve Tarım Politikalarının Geleceği. Ekin Basım Yayın Dağıtım. Bursa. s.10. Türkiye.
- Anonim, 2015. Tarımsal Veriler. Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü Müdürlüğü (TEPGE).s.5-23. 2016. Ankara.
- Anonim, 2016. TC. Dışişleri Bak., AB Bütçesi: Hazırlanması, Gelir Kaynakları, Gider Kalemleri ve Denetimi. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. 2016. (http://www.mfa.gov.tr/ab-butcesi_-hazirlanmasi_-gelir-kaynaklari_-gider-kalemleri-ve-denetimi.tr.mfa).
- Anonim, 2017. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. Gösterge Niteliğindeki Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kurları. 2017. (<http://www.tcmb.gov.tr/kurlar/200712/31122007.xml>)
- Anonim, 2018a. 2017 Yılı Faaliyet Raporu. (https://www.tarim.gov.tr/SGB/Belgeler/Bakanl%C4%B1k_Faaliyet_Raporlar%C4%B1/2017.pdf)
- Anonim, 2018b. Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) ve Tarımsal Üretim Değeri Verileri. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. (<http://www.tarim.gov.tr/Konular/Makro-Ekonomik-Gostergeler;http://www.tarim.gov.tr/sgb/Belgeler/SagMenuVeriler/BUGEM.pdf>; erişim 28.06.2018)
- Arısoy, H., Gül, U., 2011. Comparison of direct payments paid in European Union and Turkey agricultural sector. Journal of Tekirdag Agricultural Faculty. 8(2):85-98.
- Civan, A., 2010. Türkiye'de tarımsal destek politikaları. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 25(1): 127-146.

- Çakmak, E.H., Kasnakoğlu, H. Yıldırım, T., 1998. Fark Ödeme Sisteminin Ekonomik Analizi. TEAE Çalışma Raporu.s.3. 1998. Ankara.
- Drabenstott, M., 2015. Do farm payments promote rural economic growth? *Ag Decision Maker*. 9(6): 2. (<http://lib.dr.iastate.edu/agdm/vol9/iss6/2>)
- Dorward, A. Morrison, J., 2015. Heroes, villains and victims: agricultural subsidies and their impacts on food security and povert reduction(194-213pp). *Handbook on the Globalisation of Agriculture*. Edited by Guy M. Robinson and Doris A. Carson Edward Elgar Publication. Cheltenham, UK. 483 pp.
- Gaytancıoğlu, O., 2009. Türkiye’de ve Dünyada Tarımsal Destekleme Politikası. İstanbul Ticaret Odası. Yayın No: 2009-14.s.103. İstanbul.
- İnan, İ.H., 2016. Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği. Güncellenmiş 8. Baskı. İdeal Kültür ve Yayıncılık. İstanbul.2016. 415 s.
- Josling, T., 2015. Rethinking the Rules for Agricultural Subsidies. E15Initiative. Geneva: International Centre for Trade and Sustainable Development (ICTSD) and World Economic Forum. (<http://www.e15initiative.org/>)
- Karaman, C., Yavuz, F., 2012. Dünyadaki eğilimler ışığında Türkiye tarımsal destekleme politikalarının değerlendirilmesi. 10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi Bildiriler Kitabı. s.171. 2012.Konya.
- OECD, 2015. *Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2015*.OECD Publishing, Paris. (<https://www.oecd.org/tad/agricultural-policies/monitoring-evaluation-2015-highlights-july-2015.pdf>)
- Özalp, B., Ören, N., 2014. Developments in further negotiations on agriculture in framework of World Trade Organization agreement on agriculture and effetes on agriculture of Turkey. *Turkish Journal of Agricultural Economics*. 20(1): 29-39.
- Resmi Gazete, 2018. 2018 Yılında Yapılacak Tarımsal Desteklere İlişkin Karar. (Karar Sayısı: 2018/11460). (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/02/20180226-15.pdf>, erişim tarihi 28.06.2018).
- Tan, S., Hasdemir, M ve Everest, B., 2015. Agricultural Support Policies in Turkey. International Conference on Eurasian Economies. Session 4B. *Agricultural Economics*.9-11 September 2015. Kazan, Russian Federation. p.266-270.
- Tedesco, I., Pelloni, A., Trovato, G., 2015. OECD agricultural subsidies and poverty rates in lower income countries. *International Journal of Food and Agricultural Economics*. 3(2): 31-49.